

УДК 811.161.2 + 214.46

Філологічний аналіз художнього тексту (на прикладі поезії В.Стуса "На колимському морозі калина")

Тетяна Беценко,
доктор філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Інституту філології Сумського державного
педагогічного університету ім. А.С.Макаренка

У статті узагальнюється досвід виконання аналізу художнього тексту. Обґрунтовується доцільність використання філологічного аналізу як комплексного підходу, що забезпечує різномірне осмислення складників текстової організації художнього твору. Подається зразок такого аналізу.

Ключові слова: філологічний аналіз, художній текст.

Досвід роботи переконує, що проблема аналізу художнього тексту не втрачає актуальності. Це підтверджують і публікації, які останнім часом з'явилися у фаховій періодиці (див. розвідки Н. Гаврик, О. Хорошковської, О. Петрук, В. Уліщенко, О. Вашуленко, Л. Кожедуб та ін.). Їх аналіз свідчить, що учені, педагоги-практики переконані у тому, що організація роботи учнів на уроці мови і літератури повинна бути пов'язана з текстовою діяльністю (відповідно до навчальної ситуації). Бажано практикувати інтегровані заняття, поєднуючи уроки мови та літератури, у ході яких передбачена різномірне робота саме з художнім текстом. Відзначимо, що такий підхід є досить серйозним, суттєвим і необхідним у шкільній практиці, тому що дає можливість учням осмислити глибинні правила та закони текстотворення, сформувати вміння будувати текст, набути навичок декодування художнього тексту, разом з тим вміння образно висловлювати свої думки та ін.

У методиці відомі різні види навчального аналізу художнього тексту: лінгвістичний, стилістичний, літературознавчий тощо. Проте, на нашу думку, кожен із них, використаний сам по собі, не матиме такого сильного ефекту, як у поєднанні. Вважаємо, що фахова філологічна освіта немислима без оволодіння прийомами і навичками комплексного аналізу тексту — лінгвістичного, стилістичного, літературознавчого в їх єдності, що в цілому складає філологічний його аналіз. **Доцільність саме філологічного аналізу тексту (переваги) вбачаємо в тому, що його застосування дозволяє зрозуміти і водночас відчутти єдність форми і змісту, осмислити їхню взаємозалежність, у результаті — естетично сприйняти текст, отримати естетичну насолоду від ознайомлення з ним у процесі текстової комунікації.**

Навчити комплексно аналізувати художній текст — означає навчити його розуміти, навчити осягати глибинний зміст повідомлюваного, оцінювати значущість поданої інформації, інтерпретувати висловлену думку з позицій критичного її осмислення, вибудовувати власну теорію розв'язання проблеми на основі представленої в тексті інформації. Такий спосіб організації роботи з текстом (насамперед у класах профільного навчання учнів) ґрунтується на актуалізації лінгвістичної, соціолінгвістичної, прагматичної, лінгвокультуро-знавчої та ін. компетенцій, які в цілому становлять сутність компетентнісного, функціонально-діяльнісного та особистісноорієнтованого підходів до навчання української мови і літератури.

Взагалі філологічний аналіз розуміють як "аналіз узагальненого типу, який передбачає визначення проблематики художнього твору і його ідейного змісту у співвіднесенні з розглядом композиційно-мовленнєвої структури тексту, його образного ладу, просторово-часової організації та інтертекстуальних зв'язків, маркованих мовленнєвими сигналами" (Н.А. Николина. Филологический анализ текста: уч. пособие для студ. высш. пед. учебн. заведения / Н.А. Николина. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Академия, 2007. — С.242).

Мета філологічного аналізу полягає в тому, щоб показати, як специфіка ідеї художнього твору виражається через систему його образів, у складниках компонентів текстової організації. За такого підходу художній текст "розглядається як естетичний феномен, якому притаманна цілісність, образність і функціональність, і як форма звернення до світу, тобто як комунікативна одиниця, в котрій, у свою чергу, моделюється певна комунікативна ситуація, і як окрема динамічна система мовних засобів" (Там само. — С.4—5).

Філологічний аналіз тексту можна виконувати в усній і письмовій формах, як імпрізовано, так і заздалегідь продумано. Є два загальні способи реалізації означеного аналізу: характеристика різномірних особливостей тексту розрізнено, відокремлено (як відповіді на питання алгоритму) і здійснення аналізу за ходом розгортання оповіді з одночасною характеристикою всіх актуалізованих у конкретному випадку моментів (стосовно форми і змісту) — у результаті отримуємо цілісний зв'язний виклад у вигляді авторської (інтелектуально-творчої) роботи (приклад такого аналізу подаємо нижче).

Філологічний аналіз тексту уявляється нам як своєрідний логіко-творчий, пошуковий процес, зорієнтований на різномірне пізнання феномену різноаспектної текстової діяльності відправника інформації. Такий процес передбачає співдію, спів-участь адресанта й адресата. Він відносно вичерпний; безкінечний у часі й просторі.

художній текст як продукт
інтелектуально-емоційної діяльності

мовця (адресанта)

адресати (отримувачі текстової інформації)

Художній текст, як правило, один у своїй цілісності та завершеності разом із автором — відправником інформації. Адресатів — отримувачів інформації — необмежена кількість у часопросторовому вимірі. Кожне ознайомлення з текстом — суто індивідуальне. Звідси зрозуміло, що суто індивідуальним, неповторним є всякий (окремо взятий) філологічний аналіз тексту (текст — незмінний; змінними є час, можливо, простір, отримувачі інформації (адресати)).

Пропонуємо схему-алгоритм філологічного аналізу тексту.

Алгоритм філологічного аналізу художнього тексту:

1. Уповільнене читання художнього тексту.
2. Коротка характеристика творчості письменника у контексті історичної епохи, до якої належить митець; місце твору в літературному процесі епохи.
3. Визначення жанрової належності тексту.
4. Тема, ідея твору, мотиви.
5. Проблеми, порушені у художньому творі.
6. Ліричний герой поетичного тексту, його внутрішній світ, життєва позиція.
7. Образ автора.
8. Головні дійові особи твору.
9. Основні образи аналізованого тексту.
10. Особливості розгортання описуваних подій, явищ. Художній часопростір, відтворений у тексті.
11. Характеристика різнорівневих мовних засобів щодо їх участі у висвітленні ідейно-тематичного змісту, у створенні емоційно-оцінного смислу:
 - а) з'ясування ролі лексичних засобів мови у розкритті ідейно-тематичного змісту твору;
 - б) аналіз морфологічних особливостей поезії, виявлення емоційно-експресивного навантаження частини мовних одиниць;
 - в) з'ясування стилістичних функцій синтаксичних одиниць;
 - г) стилістичні функції словотвірних елементів;
 - д) фонічні засоби організації тексту.
12. Тропи, їх стилістична роль у тексті.
13. Аналіз метру, ритму, віршового розміру тощо.
14. Аналіз заголовка.

Зразок філологічного аналізу художнього тексту. В. Стус "На колимському морозі калина".

*На колимському морозі калина
Зацвітає рудими слізьми.
Неосяжна осонцена днина,
і собором дзвінким Україна
написалась на мурах тюрми.
Безгоміння, безлюддя довкола.
Тільки сонце, і простір, і сніг.
І котилося куль-покотьюлом
моє серце в ведмежий барліг.
І зголілі модрини кричали,
тонко олень писався в імлі,
і зійшлися кінці і начала
на оцій чужинецькій землі.*

В. Стус

Василь Стус — поет трагічної долі, "речник замордованого покоління; поетів і молоді, похованої під кригою часу" (Сверстюк Є. Віднайдена імпровізація Василя Стуса // Київ. — 1991. — № 10. — С. 121). Належав до опозиційно налаштованої національно свідомої інтелігенції, що одверто сміливо і принципово протиставила себе тоталітарному режимові. Активно протестував проти ретаврації культу особи, затискування свободи думки, національного самовираження особистості. Драматизм його життя вилився у віршах, бо В.Стус писав оголеним нервом своєї душі, сприймаючи стоїчно фатальні життєві випробування. Проте, незважаючи ні на які життєві об-

ставини (судові процеси, дворазове заслання), поет не зрадив своїм принципам та ідеалам.

Дослідники творчості митця відзначають, що "поезія Василя Стуса стала помітним явищем не тільки української та світової літератури, а й усього нашого суспільного життя. Непересічний талант поета, його трагічна доля, відчайдушна боротьба в тоталітарній державі "розвиненого соціалізму" за національну незалежність українського народу, розвиток його самобутньої культури, відродження духовності, історичної пам'яті, сміливі виступи проти облудної комуністичної ідеології викликали в людей, особливо в молоді, великий інтерес до його творчості" (Неділько В. Я. Василь Стус. Доля. Життя. Поезія // Укр. мова і літ. в школі. — 1992. — № 1. — С.32).

Шістдесятники, до яких належав і В.Стус, поглянули на людину не як на гвинтика, а як на неповторну особистість: "Це було покоління новаторів, що будило національну самосвідомість народу, безкомпромисно висвітлювало соціальні суперечності, несло з собою свіжі теми й мотиви і цим рішуче ламало офіційні, казенні шаблони соціалістичного реалізму, виводило українську літературу на широкі горизонти світового мистецтва" (Там само. — С.33).

Стрижнем духовної сутності митця, орієнтиром його суспільної діяльності була священна любов до України, рідного українського народу, за волю та майбутнє якого так пристрасно й самовіддано боровся.

Як справедливо відзначила М. Коцюбинська, "поезія Стуса не екстенсивного, а інтенсивного типу. Вимушене, зумовлене обставинами життя "самособоюнаповнення" (його термін), обмеженість і повторюваність тематичного матеріалу компенсується експресивністю" (Історія укр. літератури ХХ століття. Книга друга. — К.: Либідь, 1998. — С.165). Для поетичного мислення митця характерна єдність протилежностей: поєднання несамовитої пристрасності, нагнітання і злет думок та почуттів та філософська самозаглибленість, розважливість, упокореність.

Тема любові до України, вболівання за долю її народу є провідною, наскрізною темою поетичної творчості В.Стуса. Домінантні мотиви поетичного доробку митця — це туга, викликана розлукою з рідним краєм; тяжкий біль, спричинений усвідомленням духовної несправедливості народу; внутрішній протест проти суспільного ладу; нескореність тоталітарному режимові, що гнобить національну сутність особистості.

Поезія "На колимському морозі калина" є одним із тих поетичних творів, що якнайвиразніше засвідчують життєве і творче кредо письменника. **Тема** вірша — зображення глибоких душевних переживань ліричного героя-політ'язня, патріота рідної землі, що викликані думками про долю України. Зазначеним поетичним твором автор утверджує ідею безкорисливої, незрадливої, самовідданої любові до рідного краю — України, здатність на самопожертву, самозречення суспільних благ в ім'я щасливого і справедливого майбутнього народу.

Мотиви поезії — традиційні для творчого доробку митця: любов до рідного краю; патріотичні почуття, що переповнюють героя; туга за рідним краєм; самозречення в ім'я щасливого майбутнього народу; самоусвідомлена боротьба на інтелектуальному рівні з існуючим ладом; непримиренність з суспільною несправедливістю; громадський обов'язок митця-патріота.

Поезія Василя Стуса наскрізно позначена мотивами страждання: взагалі "філософсько-поетична парадигма страждання посідає чільне місце у поезії митця, продовжуючи художні традиції сакрального письменства, де страждання постає важливим моральним концептом, що відображено у стилістичній системі Біблії, життійній літературі. Страждання виявляє у творах В.Стуса загальнолюдський філософський

зміст: це — "по вітчизні вічні страсті" — одвічний болісний пошук людиною втраченого раю, землі обітваної, не лише як ідеального територіального, соціокультурного середовища, а насамперед як пристанища духу, гармонії всередині внутрішнього світу", — пише А. Бондаренко (А. Бондаренко. Лексична парадигма "страждання" в поезії В.Стуса // Мовознавство. — 1995. — № 2—3. — С. 47).

Аналізований поетичний твір зараховуємо до громадянської лірики. Вірш автобіографічний. Події відбуваються в 60-х роках ХХ ст. на Колімі — місці заслання політ'язнів.

Ліричний герой поетичного тексту — політичний в'язень, що відбуває покарання за свою нескорену громадянську позицію, за вільнодумство.

Образ автора і ліричний герой — перетинаються. Ліричний герой, як і автор, засланий на Коліму за свої політичні переконання і принципову громадянську позицію.

У поетичному творі автор порушує низку глобальних для свого часу і для сьогодення проблем: проблему страждання, спричиненого усвідомленим вибором життєвої позиції, яка полягає у боротьбі за незалежну державу, за національні ідеали; проблему самовідданої любові до України, самозреченості в ім'я цієї любові; проблему фізичної неволі, що відкриває шлях до свободи духовної; проблему стійкості у відстоюванні обраної громадянської позиції особистості; проблему виховання віри, надії, любові як духовної основи буття.

Основними образами поезії є образ України — омріяної рідної сторони, за любов до якої відбуває як політ'язень покарання на Колімі ліричний герой; образ **чужинецької землі** (Коліми), що постає уособленням фізичної неволі та страдництва в ім'я ідеалів нації, в ім'я справедливості та добра; образ **тюрми** — неволі, де страждає ліричний герой за нескореність, вільнодумство, сміливі думки, принципову громадянську позицію; образ **калини** як традиційного символу України; образ **сонця** — джерела світла, тепла, радості; символ перемоги світлих сил над темними, добра над злом; образ **собору** як духовної сили, віри, надії, любові, утвердження високих гуманістичних ідеалів, відродження нації.

Розгортання авторської оповіді (а відтак — і оприлюднення його почуттів) розпочинається з констатації факту — "На колімським морозі", що містить вказівку на часопросторові реалії, у яких перебуває ліричний герой і які є суттєвими для нього, знаковими. Отже, прикметник *колімський* виконує функцію просторового орієнтира для позначення описуваних подій, іменник *мороз* — часового (вказує на зимову пору); опосередковано вони позначають й інший часопростір, пов'язаний з політичною ситуацією та ідеологією в нашій країні в 60-ті рр. ХХст.: Коліма слугувала місцем заслання політ'язнів, до яких належав і сам В. Стус.

Після поетичної констатації часопросторових реалій, у яких перебуває ліричний герой, автор вводить інший образ, що видається деякою мірою несумісним з цими реаліями, — образ *калини*. Несподіваний кінець першого рядка, низхідна інтонація, акцентуація уваги на образі калини відділяють перший змістовий фрагмент поетичного твору. Образ калини сягає народно-поетичних джерел (взагалі для шістдесятників характерне "органічне злиття народнописенного начала з інтелектуальним, філософським" (В. Неділько. Василь Стус. Доля. Життя. Поезія // Укр. мова і літер. в школі. — 1992. — №1. — С.34)). Автор деякою мірою різко, без плавного переходу зіставляє два образи — колімського морозу, що асоціюється з чужиною, стражданнями, та калини — традиційного символу України. Апеляція до зорових відчуттів викликає асоціації з теплотою, вогнем, що зігріває серце ліричного героя (етимологічно номен *калина* пов'язують, за О.О. Потєбнею, з *калити*).

Наступний рядок поезії — закінчення попередньо означеної думки, з тією лише відмінністю, що ця частина висловлення — метафоризована: *Зацвітає рудими слізьми* (фіксуємо поєднання метафори з порівнянням). Автор вводить образ сліз, що вказують на страждання ліричного героя. Метафора побудована на основі уподібнення за формою (зовнішньою схожістю): ягоди нагадують сльози; епітет *рудий*, називаючи колір невиразний, не чітко виражений, приглушений, асоціює з негативним психічним станом ліричного героя (пристрасть, сила вияву почуттів позначаються червоним). Розглядана метафора utoврена шляхом антропоморфізації: явищам доволішньої дійсності приписуються ознаки та властивості людей: *ягоди* — *сльози*. Образи колімського морозу (чужини) і сліз (страждання, викликаного тугою за Батьківщиною) взаємопов'язуються у поетичному ідіолекті митця і посилюють ідею твору; ці образи розташовуються у висхідному порядку: на чужині виникає спогад, викликаний спогляданням реалії, що нагадує Батьківщину, проте цей спогад болісний і страдницький.

Отже, доміантними макрообразами поезії, що групують навколо себе інші образи, є *чужина* і *Україна* (Батьківщина); вони антитезові.

Перехід до наступного опису подій досить чіткий і лаконічний. Дійсність змальовується скупко, але вичерпно точно, з допомогою односкладного номінативного речення: *Неосяжна осонцена днина*. Поет знову апелює до зорових відчуттів, поєднуючи враження, викликані спогляданням простору, — безмежної пустелі, заповненої денним сонячним світлом. Відчуваємо наростання почуттів, що переповнюють внутрішній світ ліричного героя. Їхню інтенсивність своєрідно відображають словесно-образні одиниці: прикметник *неосяжний* "який не має видимих меж, дуже великий щодо розміру; неоглядний, неозорий" (ВТССУМ: 610) та індивідуально-авторський неологізм *осонцена* (від *сонце*). Увага концентрується на оказіоналізмові *осонцена*, що утворений від іменника *сонце*; *сонце* ж — символ світла, тепла, радості, життя. Однак *осонценість* доквілля ліричний герой сприймає з глибоким душевним надрином, воно (*сонце*) не радує його, бо коли силоміць відірваний від Батьківщини, то досягнути всю красу і велич доквілля світу неможливо. Так автор підводить читача до кульмінаційного моменту, який образно фіксують наступні рядки:

*І собором дзвінким Україна
написалась на мурах тюрми.*

Метафоричний зміст, образність висловленої думки формуються на основі зовнішньої подібності: тінь калини, певно, відбившись на стіні, викликала уявний образ України. Тяжкі муки, виснажливі поневір'яння, вболівання за рідний край, його долю переживає ліричний герой, проте спогади про Україну, незважаючи ні на що, все ж чисті й світлі. Це підтверджує емоційно забарвлений прикметник *дзвінкий* "який голосно і чітко звучить" (ВТССУМ: 219), котрому притаманне високе емоційно-експресивне забарвлення: він має відтінок піднесеності, урочистості. Відзначаємо, що тут зорові образи взаємодіють із слуховими. Отже, кульмінаційною є друга антитеза: *тюрма* — *Україна*.

Далі спостерігаємо поступовий спад почуттів: *Безгоміння, безлюддя довола.
Тільки сонце, і простір, і сніг.*

Односкладні номінативні речення витончено чітко і лаконічно констатують особливості перебігу подій. Нанизування слів з прийменником *без—* (*безгоміння*, "відсутність гомону, звуків", *безлюддя* "відсутність людей; перен. відсутність однодумців, рідних, знайомих людей; перен. глухі, необжиті, малозаселені місця")

(ВТССУМ: 43) посилюють враження пустельності, самотності, що заповнюють мозок і серце ліричного героя: відсутність звуків (пустельна тиша), відсутність людей у сонячному безкінечному сніговому просторі і самотність ліричного героя пригнічують, але не впокоють його).

Спад почуттів довго, навіть довше, аніж наростання, що пояснюємо внутрішнім драматизмом, яким охоплена його душа, тривалим перебуванням ліричного героя у цьому стані, силою вияву переживань. Тому заспокоєння не може прийти одразу. Душевний біль затаєє повільно. Поступовість, плинність спаду чуттєвості художньо уявляє повтор сполучника і (тільки сонце, і простір, і сніг). Далі за текстом анафоричний повтор сполучника і послідовно підтримує цей спад.

Плин думок ліричного героя образно засвідчує метафора:

*І котилося куль-покотьюлом
моє серце в ведмежий барліг.*

Як і у попередніх випадках, метафора побудована на основі порівняльної конструкції з іменником у орудному відмінку; крім того, образність висловлювання підсилюється алітерацією **к**, **л** та асонансом **о** (відповідно авторові вдається передати безмежність роздумів, їх "протяжність" у просторі та часі; індивідуально-авторський неологізм *куль-покотьюлом* створений для змалювання психологічних вражень, душевних переживань ліричного героя, відтворення стану його внутрішнього світу; компоненти оказіоналізму *куль* "обмолочений та обтрушений від злаків сніп жита або пшениці, що використовується для покрівлі" (ВТССУМ: 472) та *покотьюло* "дерев'яна дитяча іграшка, що має форму обруча" (ВТССУМ: 843), об'єднані в одному слові, формують лексему з переносним значенням "вистраждані і обтесані кривдниками народу думки, почуття, суспільно-політичні погляди", з допомогою якої автор знаково відтворює ступінь духовного нищення особистості і разом з тим передає стійкість, неподоланність, незрушність громадянської позиції ліричного героя.

Метафорично-перифрастична конструкція *ведмежий барліг* слугує позначенням ворожих сил — ідеологічних зрадників, запродавців, політичних катів. Отже, метафорична конструкція, представлена простим реченням, триступінчата: **серце котилося; серце котилося куль-покотьюлом; котилося куль-покотьюлом моє серце в ведмежий барліг**. Відзначаємо високу концентрацію поетової думки, нагромадження емоцій негативного плану: окрім туги, душевного болю, суму, — почуття ненависті, зневаги до тих, хто одурманює народ, наживається на його духовній неволі.

Щоб передати тяжкі, глибокі, надзвичайно зболені перепади психічного стану героя, який, здається, то заспокоюється, то знову пристрасно обурюється, поет вдається до антитези *тиша — крик*: тиша ("Безгоміння, безлюддя довкола") та крик ("модрини кричали").

Метафора "І зголілі модрини кричали" — останній спалах сильно виражених почуттів ліричного героя. Особливістю метафори є те, що вона побудована на одночасній взаємодії зорових і слухових вражень — уподібненні предметів за зовнішніми ознаками та внутрішніми (силою, динамікою вияву тощо): перша частина метафоричної конструкції пов'язана із зоровим сприйняттям (на це вказує індивідуально-авторський неологізм *зголілі*), друга — із звуковим враженням (це досягається за допомогою переносно вживаного дієслова "кричали"). Засіб антропоморфізації максимально загострює сприйняття образу (подібно до людини модрини — *зголілі*, можуть кричати) та його стилістичну роль у тексті в цілому. Дієслово *кричати* навіть у своєму прямому значенні містить еле-

мент експресії: *кричати* — означає створювати голосні звуки, сильніші, ніж звичайно, і под. У вірші дієслово *кричали* виступає синонімом до *шуміли* (у тайзі, серед безлюддя, порожнечі, шум дерев здається непривітним, він загострює душевний біль, негативно впливає на психічний стан ліричного героя, тому видається схожим на крик). Лексема *шуміли* щодо лексеми *кричали* є нейтральною. Віддавши перевагу останній, автор досяг концентрації емоцій, спрямованих на відповідне сприйняття висловленої думки. Разом з тим лексема *кричали* посилює усвідомлення ідейно-тематичного змісту, образно засвідчує й те, що ніщо у всесвіті не хотіло миритися з існуючим суспільним ладом: навіть сама природа суперечила цьому (модрини, безмовні свідки, не могли споглядати муки людей, відірваних від Батьківщини, які настільки самовіддано люблять її, що готові в ім'я цієї любові зазнати найтяжчих поневірянь, навіть віддати життя).

Розв'язку, остаточний спад почуттів автор фіксує так:

*тонко олень писався в імлі,
і зійшлися кінці і начала
на оцій чужинецькій землі.*

Митець знову вдається до зорового образу (*тонко олень писався в імлі*), відтворюючи споглядане; останні рядки — своєрідний підсумок дій та почуттів ліричного героя. Множинна форма іменників *кінці і начала* свідчить про часову невизначеність того, що діється. Обрана життєва позиція ліричного героя, його принциповість, самовідданість і самопожертва в ім'я України, народу, національної ідеї неминує призведе до такого стану, тобто до фізичної неволі, покарання, ув'язнення. Перебуваючи в далекій чужинецькій землі, ліричний герой як справжній патріот, чесний громадянин України переконується в істинності своєї життєвої дороги і розуміє, що іншого шляху не існує; саме на чужині, в неволі, народжуються нові ідеї, міцнішають переконання, з'являються нові перспективи. Тому, філософськи осмислюючи кінець, автор оптимістично бачить начало. Отже, безвиході, розпачу немає. Є шлях вперед — через терни до зірок.

Відчуваємо, як гаснуть, поволі влягаються, заспокоюються душевні муки ліричного героя, щоб знову могли вибухнути пристрасністю та непримиренністю. Останні рядки поезії сприймаємо як певний висновок, підведення до думки, що саме чужина допомогла ще гостріше відчувати тугу за рідним краєм і любов до нього, перевірити силу та справжність цих почуттів і водночас усвідомити необхідність подальшої боротьби, нехай навіть ціною власного життя, за свободу, незалежність рідного народу. Зазначене повною мірою засвідчує мужність, нескореність, силу поетичного таланту В.Стуса, поета-шістдесятника, справжнього борця, гідного патріота українського народу.

Поезія написана просто, але глибоко осмислено, на основі пережитого. На першому плані — розгортання двох оповідних ліній — змалювання колимського пейзажу (світу природи) і змалювання драматичних почуттів ліричного героя (світу людських переживань). Ці дві лінії переплетені, взаємопов'язані. Вони концентрують основні змістові мотиви.

Вірш написаний трискладовим анапестом; у результаті автор створює розмірену в інтонаційному плані оповідь, виважено-уповільнений, неспішний тон поетичного викладу.

Заголовком вірша є перший рядок поезії.

Скорочення в тексті

ВТССУМ — Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.: Ірпінськ: ВТФ "Перун", 2001. — 1440 с.

Запитання і завдання для роботи над текстом поезії

1. Визначте жанр поетичного твору.
2. Сформулюйте тему, лейтмотив поезії.
3. Які мотиви домінують у поезії?
4. Які проблеми порушив автор?
5. З'ясуйте сюжет і композицію вірша.
6. Охарактеризуйте ліричного героя поезії.
7. З'ясуйте, чи дотичні (чимось схожі) ліричний герой і особистість автора твору? Обґрунтуйте свої міркування.
8. Визначте, чи є в творі дійові особи? Як вони представлені? Яку позицію (активну чи пасивну) вони займають?
9. Які образи активував автор у тексті? Чи символічні вони? З'ясуйте їх семантику, ідейно-змістову та естетичне навантаження.
10. Поясніть специфіку художнього простору та художнього часу, що відтворені у поезії.
11. Проспостерігайте за особливостями лексичної організації поетичного твору. Чи є в тексті власні назви? Що вони позначають? Яке їх призначення у поезії? Охарактеризуйте загальні найменування, засвідчені у творі (назви істот: а) назви осіб і їх властивостей, б) назви тварин; назви неістот: а) назви рослин, б) часові найменування, в) назви просторових понять, г) назви явищ природи, г) астрономічні поняття, д) назви будівель, е) найменування абстрактних понять. З'ясуйте, які іменники вжиті у прямому, які в переносному значенні? З якою метою?
12. Охарактеризуйте прикметникові слова. Встановіть, які розряди прикметників представлені у тексті? У прямому чи переносному значенні вжиті прикметники? Яке їх призначення у художньому творі?
13. Проаналізуйте дієслівний корпус поезії. Що позначають дієслова, засвідчені у творі (психічний стан, рух, пересування у просторі та ін.). Зверніть увагу на граматичні ознаки дієслівних частин мови у творі, зокрема час, стан та ін.; як можна співвіднести їхні граматичні показники з картиною світу, відтвореною у поезії?
14. Зверніть увагу на інші частини мови, активізовані в поезії (прислівники, займенники). Чи підкреслюють, увиразнюють вони образно-змістову лінію твору? Як саме?
15. Встановіть, які частини мови домінують у тексті? Чи впливає домінування якихось із них на специфіку відтворення картини світу? Яке загальне враження справляє картина світу, реалізована в художньо-образній формі поетичного твору? Поміркуйте: автор акцентує увагу на зовнішньому русі, динаміці, зміні вражень, спричинених зміною у довкіллі, чи на внутрішньому розвитку почуттів, думок ліричного героя? Зробіть висновок, який світ більшою мірою зображує митець у поезії: зовнішній світ (пейзаж) чи внутрішній світ ліричного героя (його психічний стан)? Обґрунтуйте свою думку. Поміркуйте, чи взаємопов'язані ці два світи? Як саме?
16. Чи є в тексті індивідуально-авторські новотвори? Поясніть їх значення.
17. Проаналізуйте тропеїстику поезії. З якою метою автор вдається до цих художньо-образних засобів?
18. У чому оригінальність, неповторність аналізованого твору?
19. Які емоції домінують у поезії? Який настрій навіює художній твір?
20. Привід для яких роздумів дає поезія В. Стуса?
21. Потренуйтеся виразно читати поезію В. Стуса (по можливості під музичний супровід).

Теорія літератури. Сюжет, композиція твору; мотив; ліричний герой, художній образ, дійова особа (персонаж) твору; естетика художнього образу; символ.

Запитання і завдання для самопідготовки за творчістю В. Стуса.

1. З'ясуйте, у чому полягає життєвий подвиг В. Стуса як людини, як громадянина, як борця і як поета? Чи заслуговує життєдіяльність митця наслідування? У чому саме? Обґрунтуйте свою думку.
2. У чому на вашу думку, полягає сила і впливовість поетичного слова В. Стуса?
3. У яких жанрах працював митець?
4. Визначте основну тематику творчості поета.
5. Які проблеми порушував В. Стус у поетичному доробку? Які шляхи їх розв'язання пропонував поет?
6. У чому полягає специфіка мовомислення, слововираження митця? Чи можна визначити домінуючі мовно-поетичного стилю письменника? Які ключові слова характерні для мовно-образної системи В. Стуса? З'ясуйте в загальних рисах особливості лексичної та синтаксичної організації віршових текстів поета. Зверніть увагу на тяжіння В. Стуса до творення індивідуально-авторських неологізмів (обґрунтуйте їх ідейно-змістову та стилістичне призначення). Проспостерігайте за синтаксичними конструкціями, використовуваними автором. Спробуйте пояснити потяг до обраного способу оформлення думки. Який висновок можна зробити про специфіку ідіостилю митця (манеру його слововираження)?
7. Як ви оцінюєте створені автором тропи? Наведіть приклади. Поясніть значення художньо-образних засобів, їх стилістичну роль у тексті.
8. Спробуйте з'ясувати, у чому полягає своєрідність картини світу, відтвореної В. Стусом у поетичному доробку. Що становить специфіку мовної картини світу митця?
9. Які почуття та емоції викликають поетичні твори В. Стуса? Чому?

Творчі завдання

Підготуйте усну або письмову розповідь на одну з тем:

1. Життєвий і творчий подвиг В. Стуса в оцінці сучасника.
2. Мої враження від поетичного доробку В. Стуса.
3. Естетика поетичного слова В. Стуса.
4. Переконлива сила поетичного слова В. Стуса.
5. Мовно-літературна творчість В. Стуса в критичному осмисленні науковців.
6. Інтелектуально-філософське спрямування поетичного доробку В. Стуса.
7. Фольклорні образи-символи у мовотворчості В. Стуса.

Література

1. Беценко Т.П. Вивчення народних дум на уроках літератури. Дослідницько-пошуковий формат // Вивчаємо українську мову та літературу. — 2011. — № 27 (283).
2. Беценко Т. Декодування народнопоетичного тексту у процесі вивчення дисциплін філологічного циклу (до проблеми аналізу думового епосу) // Педагогічні науки: зб. наук. пр. — Суми, 2002.
3. Беценко Т.П. Філологічний аналіз думи "Маруся Богуславка" // Дивослово. — 2011. — №9.
4. Беценко Т. Естетика чорного кольору в художній інтерпретації В. Стуса // Актуальні проблеми української літератури і фольклору. Василь Стус в контексті європейської літератури. — Донецьк, 2001.
5. Гаврик Н. Художня література в освітньому процесі: сучасні технології // Дошкільне виховання. — 2011. — №2.
6. Стус В. Дорога болю: Поезії. — К., 1990.
7. Стус В. Вікна в позапростір. — К., 1992.
8. Стус В. І край мене почує. — Донецьк, 1992.
9. Хорошковська О., Петрук О. Текст як основа розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності на уроках української мови // Початкова школа. — 2010. — №12; 2011. — №1.

Татьяна Беценко. Филологический анализ художественного текста

В статье обобщается опыт выполнения анализа художественного текста. Обосновывается целесообразность применения филологического анализа как комплексного подхода, который обеспечивает разноуровневое осмысление компонентов текстовой организации художественного произведения. Предлагается образец такого анализа.

Ключевые слова: филологический анализ произведения, художественный текст.

T.Betsenko. The philological analysis of the art text

In article experience of performance of the analysis of the art text is generalized. The expediency of application of the philological analysis as complex approach which provides different level judgment of components of the text organization of a work of art is proved. The sample of such analysis is offered.

Keywords: the philological analysis of product, the art text.
